

JOKA ŽIGON

SONETNI VENEC

I

**Sumljivo vezilo. Nesrečna sabota.
Posoda skrivnosti. Pozabljena deklica.**

Priti do jedra »Sonetnega venca« je dolga in težka pot: mnogo klancev in ovinkov, trnja in ovir.

Že takoj ob prvih verzih pesnitve se zataknemo:

*Pev'c nove ti cvetlice v ven'c povije:
petnájst sonetov taciga vezila,
de vsi začetki drugiga števila
versté se 'z zadniga, vsih domačije.*

Prešernov začetek *Sonetnega venca* v prvi tiskani redakciji iz leta 1834. Velika razlika od natiska v *Poezijah* 1847 se takoj vidi:

*Poet tvoj nov Slovincam venec vije,
'z petnájst sonetov ti takó ga spleta,
de magistrále, pesem trikrat péta,
vsih drugih véže skupej harmonije.*

Brez dolgega preudarjanja imaš občutek, da je prva formulacija te uvodne kvartete prvega soneta »venca«, če jo primerjaš z drugo, še nekam nedognana, odločno slabša.

Že sam začetek je jezikovno in po formulaciji misli šibak.

Prvi tekst je zaradi apostrofiranega pomembnega samostalnika »pev'c« medel, namesto da bi bil močno poudarjen. Isto velja za drugo važno besedo v verzju, za »ven'c«, in tudi za enklitični »ti«. Nadalje ni na mestu dovršni sedanjik »povije«, to je po funkciji prihodnji čas. Pesnik se je tega sam gotovo zavedal in temeljito popravil ves verz: namesto apostrofiranih »pev'c« in »ven'c« stojita zdaj blagoglasnejša »poet« in »venec«, namesto »ti« pa krepki »tvoj«; pesnik je ves verz zdaj metrično takó spretno izoblikoval, da je našel celó mesto za nov, tretji, za ves venec pomemben izraz »Slovincam« in takó že v prvem stavku poeme izrazil na čudovito strnjen način nje trojno motiviko: artizem (poet, nov venec), eros (tvoj) in patriotizem (Slovincam).

Naslednji trije verzi prve redakcije so pa nekoliko težko razumljivi.

Tu imamo najprej besedo »vezilo«: nenavadna je namesto vez, zveza in pod. Vrstica hoče reči: sonetov take zveze; ki so takó zvezani. To je pesnik pozneje tudi jasno izrazil — »z petnajst sonetov ti takó ga spleta«, — in še enkrat ponovil »vsih drugih veže skupej...«

Še slabši je tretji verz »vsi začetki drugiga števila...«: to hoče reči, vsi začetki (sonetov) drugega števila kot petnajst, se pravi sonetov 1—14, se vrsté iz zadnjega (iz magistrala), ki je domačija, izvir vseh. Toda to razlago strukture venca je pesnik veliko bolje podal v drugi redakciji, zlasti ko je namesto sicer posrečene »domačije« rabil tujko »magistrale« (3. verz): »de *magistrale*, pesem trikrat péta...« Osnovna erotična misel vsega venca — »ti si življenja mojga magistrale« — ki jo najdemo enako v dvanajstem verzu obeh redakcij, je namreč prav s tem šele postala opazna in jasna: kar je v vencu magistrale, začetek in konec, to si v mojem življenju ti, medtem ko v prvem natisku zaradi izraza »domačije« še ni bilo takó.

Besedo »vezilo«, ki je v *Poezijah* 1847 ni več, pa je literarna zgodovina telmačila še drugače, v biografskem smislu. *Sonetni venec* je namreč izšel 22. februarja 1834, to pa da je bilo neposredno po godu Primčeve Julije: torej beseda pomeni »darilo za god« in Prešeren da je z njo hotel tudi jasno pokazati, da ji pesnitev kot tako poklanja.

Beseda res tudi to lahko pomeni. Ali iz zgornjih vrstic je jasno, da ima najprej in najbrž edinole strukturalen pomen »vez, zveza«, to je, da razlaga ustroj sonetnega venca. Če pa ima še kaj drugega povedati, je vprašanje.

Treba bo namreč pogledati, ali je imela Julija nekaj dni pred izidom venca, 1834, res god. Zato pa moramo najprej močno podčrtati nekoliko, če ne celó zelo nenavadno reč, da namreč Primčeva Julija sploh ni bila Julija, ampak Julijana, po krstnih maticah natančno Juliana Maria Antonia. To pa ni isto ime: Primčevo hčerko so doma sicer klicali Julia, Julie — »die Herrinnen und Herren vom Lande« — ali Jul(i)ja, Jul(i)ka — »so die von dem Dienerstande«. Vse te oblike so le družinske kratice, hagiografija pa strogo loči Julijo in Julijano. In nadalje, Julian je v koledarju več kot ena, 16. februarja, 5. aprila in mogoče še kdaj. Kdo pa ve, če je imela naša Julij(an)a god recimo 16. februarja, kar bi domnevo o »vezilu — darilu za god« podpiralo, ali 5. aprila ali še drugič kdaj? Npr. 22. maja, kakor je že tudi zapisano?

Domneva o namembi *Sonetnega venca* 22. februarja 1834 je potemtakem nedokazana in nedokazljiva, a vendar takó slepljiva in trdoživa, da je zašla celó v beletristiko. Takóle se bere v nekem romanu iz leta 1974:

»Nekaj v nji je vzkipeló, nekaj prav tako pozabljenega, kot so bili njeni samotni večeri ob oknu, ko je v mislih spletala *venec*, da bi ga vrgla svojemu ljubemu kot *vezilo*.«

Drugače kot z »vezilom« ravna literarna zgodovina s »Trnovim«. Medtem ko ónemu daje neko injekcijo, ki je ni potrebno, pa temu jemlje živi sok resničnega dogajanja:

Ja od vesel'ga časa teklo leto...

Mirno kot kak srednjeveški kronist, skoraj nekam dolgovezno pesnik najprej datira dogodek (dve kvarteti rabi za 6. april 1833) in ga nato kratko lokalizira: Trnovo. Šele zdaj v njem zatrepeta — »kraj nesrečnega imena« — in hitro, ali z bolečino pové, kaj se je zgodilo,

Prav navadna zgodba, konkretna, nadrobna in živa; vsakemu človeku bi se lahko pripetila. Ali ker se je pripetila Prešernu, za literarno zgodovino ni več navadna. In takó se ni mogla zadovoljiti s preprosto danostjo, marveč je začela iskati vse mogoče razlage, ki vsaka hoče na ta ali oni način prikazati dogodek za izmišljen, nepristen.

Prva je bila fikcijska: Prešernova Julija, njegova ljubezen itd. da je zgolj »poetična fikcija«, zgolj nekak pesniški obliž, ideal, s katerim je hladil svoje ljubezenske rane spričo nedosegljivega. In potemtakem so tudi Trnovo, 6. april 1833, sabota sveta, deseta ura pa še vse drugo le fikcija, izmislek nebogljenežnega človeka.

Zdelo bi se, da je ta fikcijska teza v resnici le ona sama zgolj fikcija in da je bila že ob nastanku mrtva. Pa ni takó: živela je veselo dalje v raznih variantah in živi še danes.

Druga razlaga bi bila erudicijska: Julija itd. ni resnična, iz življenja. Prešeren je veliko bral iz svetovne literature in tudi Petrarco. Tam je naletel na sloviti sonet *Era il giorno...*; nad vse mu je bil všeč in si ga je po svoje prikrojil, da bi... — saj je vseeno, zakaj in čemu: prikrojil si ga je!

Mimo te, milo rečeno, naivne razlage, mislim, da se lahko gre brez besed dalje k tretji, menda najbolj nenavadni, a trdoživi, »dvospominski«: trnovskega datiranja ne smemo vzeti takó, kakor bi se bilo 6. aprila 1833 res zgodilo tisto gorjé. Prešeren se je le nekoč pozneje spomnil, da je bil 6. aprila 1833 v trnovski cerkvi (1. spomin) in da se je tedaj spomnil, da se mu je tam nekoč »tisto« pripetilo (2. spomin). Ta razlaga torej ne zanika dogodka (»gorjé«) samega, marveč le njega datiranje na dan 6. aprila 1833; »gorjé« da se je rodilo nekoč prej.

Kdaj? Eno leto prej? Nemogoče, ker je živel Prešeren skoraj vso prvo polovico 1832, torej tudi v saboto sveto, v Celovcu. Potemtakem dve leti nazaj, 1831? Trezno rečeno, takrat, o Veliki noči 1831, pa je bila Julija res še premлада za take nevarnosti: samó 14 (štirinajst) let, 15 (petnajst) pa šele pozneje, 30. maja istega leta. Prešernov »dohtar«, to se pravi pesnik sam, meni, da v šestnajstem ljubiti ni prezgodaj, ali implicite: prej pa je!

Od kod ta čudni dvojni spomin, od kod to, da je po tej tezi spomin več kot dogodek sam, to se pravi, da je spomin trdno fiksiran, datiran, dogodek pa sploh ne, marveč samó nekako megleno časovno označen: nekoč prej? Iz neke varljive predstave o Prešernu in njegovi poeziji, ki že naprej določa, kakó mora vse biti: Julija da je bila edina muza njegovega pesniškega zanosa v tridesetih letih, in ker so nekatere ljubezenske pesmi, npr. *Prva ljubezen*, *Dohtar*, *Strunam*, *Gazele* in druge znane že iz leta 1831, 1832, bodisi v tisku bodisi v rokopisu, 6. april 1833 ne more veljati za začetek njegovega znanja z Julijo.

To bi bilo lahko res, če bi se bil Prešeren tedaj, leta 1831, 1832 vnmal resnično za Primčevo. Pa se ni.

Ta naša idealistična estetika, vse od leta 1866 pa do danes, je zmeraj aprioristična: najprej si ustvari neko podobo svojega junaka (ali žrtve), ki ga velikokrat celó le malo pozna, potem pa ga po prokrustovsko na svoji postelji ali prirezuje ali nateguje, kakor ji gódi.

Končno je znana še ena, recimo ji kompozicijska razlaga.

Nikakor da ni treba jemati vsako Prešernovo pesem takó natančno, tako rekoč dobesedno kot biografski prispevek. Pesnik je s Trnovim hotel pač prikazati začetek svoje vélike ljubezni, a pri tem ni mislil, da zgodovinsko natančno določi dan in leto itd., marveč je želel samó umetniško povečati ta dogodek. Sonet pa da je potreboval za ureditev pesmi v zbirko, na katero je vedno določneje mislil.

To zadnje je res, ni pa prav takó res, da je pesnik samó rabil eno opeko za svoje delo, za *Poezije*, o katerem menda še sam ni imel dovolj jasne predstave, kakšno naj bi bilo, mi danes pa še manj. Táko gotovo ne kot tó iz leta 1846. Le kakó je potem mogoče sklepati o pomenu in funkciji enega delca neke stavbe, o kateri nimamo niti pojma?

Trnovski sonet *Je od vesel'ga časa* ... vzemimo za resničen v vseh navedenostih; drugače ni mogoče, če se nočemo več ubijati z raznimi jalovimi ugibanji.

Takó pojmovani Trnovski sonet je trdna skala, na kateri je mogoče zidati cerkev.

Kdaj je nastal, 1838 ali 1839 ali celó prej, je drugo vprašanje, ki pa ga po današnji vednosti ne moremo rešiti. In menda tudi ni kdo vé kakó potrebno.

Drugače kot s to drobno pesmijo je pa s celim šopkom pesniških umetnin, z *Gazelami*. Literarna zgodovina jih stavi v drugo polovico 1832, samo redko v 1831-32. To pa le deloma drži, in sicer za post quem non: *Gazele* so bile namreč v celoti že v rokopisu Krajnske čbelice za 4. zvezek, ki je šel v cenzuro prvič 18. februarja 1833.

Če pa je Trnovo trdna skala, če je 6. april 1833 biografsko resničen, potem *Gazele* ne morejo imeti nobene zveze z Julijo (ali Julijano) Primčevó, kakor se uporno trdi še zmeraj. Res je bilo to takó tudi že povedano, ali premalo poudarjeno, nekam mimogredé in menda zato tudi kot za gluha ušesa. Toda mogoče je samo dvoje: ali priznati 18. februar 1833 in 6. april 1833 z vsemi posledki ali zapirati oči, oboje zanikati in dva docela dokumentirana podatka zamenjati z nekimi izmišljenimi datumi pesnikovega »gorjá«, ki so faktografsko v življenju obeh protagonistov sploh nemogoči.

V življenju obeh pa je nemogoče še nekaj, kar nas bo pri datiranju *Gazel* prisililo še k drugačnim zaključkom.

V pesnikovem življenjskem ozadju namreč 1832. leta ni nobenega prostora za *Gazele*.

Skoraj vso prvo polovico, od konca januarja pa do začetka junija, je prebil v Celovcu. Tam je pač tudi rad ogledoval »cveteče deklíce«, ali za take promenadne flirte, kot jih opisuje npr. druga gazela, pač ni bilo prilike, niti npr. ni mogoče v Celovec lokalizirati tistega biedermeierskega klepeta ženice »pri kafeti«, ki bi njega, neznanca, takó vneto obirale. Nad pesnikom je ležala predizpitna mōra, ne pa šegavost *Gazel*.

Druga polovica leta pa je čas *Sonetov nesreče*, čas notranjih viharjev, katere sta sprožila dva trda udarca: odpoved tiste doslej neznane ljubljanske deklíce, ki jo omenja v pismu 5. februarja — »jemand« — in o kateri žaluje v vrbskem sonetu:

...kakó se v strup prebrača
vse, kar sercé si sladkiga obeta...

in nič manj boleč porazen uspeh (ali pravzaprav neuspeh) pri odvetniški skušnji:

ne b'la mi vera v svojo ceno vzeta...

Za Julijo, kolikor jo sploh še upoštevamo, pa to ni bil čas, ko bi se bila mogla spogledovati in vnemati za mladeniče po Ljubljani, saj je od 28. marca, ko ji je umrl po hudi boleznini edini brat Janez, hodila, kolikor se je sploh prikazala na ulici, v globoki črnini.

Povod za nastanek *Gazel*, za zasnovo *Gazel* moramo potemtakem iskati, če se nam še takó upira, bolj nazaj, v letu 1831.

Ali, se sliši od več strani, *Glosa* vendar pravi:

*(Komur) mar, kar pevec pel Ilir'je,
mar »Čebel'ce« roji štirje...*

In 1831 še ni bilo štirih rojev Kranjske čbelice!

Zelo porazen ugovor, ali porazen samo na videz. Takšno (»roji štirje«) je seveda besedilo iz Poezije 1847. Ono prvotno iz leta 1832-33, v rokopisu za 4. zvezek Kranjske čbelice, pa o teh »štirih rojih« še nič ne ve.

*Komur ljubši ni dvojača,
ko (kot) kar poje in kar laže
pevc Ilir'je, pevc Veršaca,
kdor kaj za Čebel'co plača...*

Prešeren je potem prvotno besedilo *Glose* večkrat popravljal. »Roji štirje« pa so vanj pribrenčali šele po drugi znani korekturi, najbrž v 2. polovici 1833.

V sklop z *Gazelami* pa po splošnem mnenju spadata še dve drobni pesmici, in sicer *Dohtar* in *Strunam*. Temu ni kaj oporekati, ker stoji druga pri prvem natisku v 4. zvezku Kranjske čbelice tik pred ciklusom, prva pa tudi v istem. Za te verzze bi torej veljalo isto kot za *Gazele*: 1831. V zaporedje pa bi jih razvrstili takó-le: *Dohtar* v začetek leta, *Strune* v sredino, ciklus pa v drugo polovico.

Kronologija in preudarek o življenjskem ozadju sta nas torej prisilila, da smo *Gazele* odtegnili sferi Julij(an)e. Zato pa imamo še drug razlog, namreč vsebino *Gazel* samih, ki ni nič manj pomembna od kronologije: razodeva nam namreč, kakšnega značaja bi morala biti deklica teh verzov, odkriva krajevne poteze in še razne druge okoliščine njenega življenja.

Literarna zgodovina deloma še danes trdi, da ne smemo jemati *Gazel* dobesedno, češ da so zgolj »fiktiven, dasi na videz presenetljivo konkreten in realen pesnikov monolog o ljubezni in poeziji ob misli na izvoljenko«.

Zopet — fikcija! Julija fikcija, Trnovo fikcija, *Gazele* fikcija — vse samo »un oggetto imaginario«, kakor so sprva mislili že nekateri pesnikovi vrstniki.

V resnici pa so vsi ti »oggetti« prekleto trda, za pesnika usodna resničnost.

Druga gazela: promenada pred ljubljanskim rotovžem. Pesnik hodi med množico in »postopa« za deklico, ki se koketno igra z njim:

*Od daleč gledaš, draga! me prijazno,
prevzetno vihaš nos, ko memo grem...*

Ne more si priti na čisto, ali bo ali ne bo:

*Če v tebe so obrnjeni pogledi,
odtegneš prècej svoj obraz očem;
al če dekleta druge ogledujem,
zakriti jeze na ti moč ljudem...*

Iz njenih oči bi rad razrešil uganko — in to naj bi bila Julija, to-le nagajivo deklè, a v jedru vendarle deklè, ki mu vse to gódi. To naj bi bila strogo po veri in bontonu vzgojena, petnajst- ali šestnajstletna hčerka ponosne Primčevke, za katero lahko celò dvomimo, da je smela kar takó-le med pohajače! Do nje se vede pesnik povsem drugače:

*Wie sehn' ich mich nach i h r e r Augen Scheine...
doch seh' ich sie an mir vorüberschweben («ko memo grem»)
sie, die in stiller Glorie scheint wie keine,
nicht wag' ich meinen Blick emporzuheben.*

Precèj drugačno srečevanje kot óno v drugi gazeli! Tam mlada, še nezorela, meščanska nagajivka, ki pa je vendarle že »modrij in zvijač vseh... umetna«, tu v tihi gloriiji mirno hiteči angel — »bogstvo«!

Fiamma naše pesmi torej nikakor ne more biti Julija, marveč neka druga ljubljanska navihanka približno istih let, ki je »med otroci se igrala lani«. Če bi bila to Primčeva in če bi bile Gazele res iz leta 1832, bi bila prejšnje leto, 1831, v petnajstem-šestnajstem letu in potemtakem le nekoliko preveč za med mokronosi drobiž, posebno če takoj kot nasprotje slišimo, kaj že dela »letas«.

Vsemu povedanemu o značaju v *Gazelah* opevane, o pesnikovem razmerju do nje, o njeni starosti, pa se druží še to, kar iz 3. gazele izvemo o njenem domnevnem domu v Gledališki št. 43, danes Wolfovi ulici št. 6:

*vé že roža, ki per póti, kodar draga hodi, rase,
vé že, ki nad potjo leta, tica...
vé že mokri prag nje hiše, vsaki kamen blizo njega...*

V Gledališki ulici, »per poti«, mi v času Prešernovem rastla nobena roža, tudi tica je bila najbrž takó redek gost kot še danes; »mokri prag« je lahko kjerkoli — izraz »mokri«, to je od ljubega objokani, poznajo že rimski elegiki; »kamna blizo njega« pa ni nobenega ne blizu ne daleč prej in slej.

»Nje hiši« se po tem opisu pritikajo take okoliščine, da je treba reči: ta hiša nikakor ni Julijin dom v tedanji Gledališki; to hišo bo treba poiskati drugje in v njej tudi neko drugo »devico«.

Vse te besede veljajo pravzaprav le 2.—7. gazeli, medtem ko je do zdaj prva ostala ob strani, in sicer namenoma in ne brez vzroka. 2.—7. gazela so namreč po tonu in dikciji neka celota: igrivi, skorajda lahkotni *biedermeier*, spinet in violina. Vse drugače pa 1.: to so orgle, mogočen, skorajda obredni *ditiramb*. Človek bi dejal, da pravzaprav ne spada k óni celoti, da ji je tuj ali obratno, da je le-tá tuja njemu.

Pa tudi za vsebino veljá nekaj podobnega: tam čista in preprosta pripoved in razgovarjanje s »prevzetno«, tu zanosna, himnična slava istemu subjektu. In tam je vse jasno, razumljivo, tu pa se zavija v težko, skrivno simboliko: posoda, zlate črke, pa takó poudarjeno »tvoje ime«, ki ga nikjer ni. Zato tudi toliko razpravljanja in pisanja o tem!

Odkar je literarna zgodovina opomnila na Delo apostolov, 9. pogl., kjer se pripoveduje zgodba Savlovega spreobrnjenja, vsaj »posodo« lahko razumemo in gazelo parafraziramo:

Moja pesem je, kakor Savel Gospodu, posoda (orodje, sredstvo), v kateri ponesem med vse (»od izhoda do zahoda«) Slovence blagi, angelski (»sladki«) glas tvojega imena, ki je Gospod mojega srca. Na njej, na tej posodi-pesmi se bo na poudarjenem, vsem vidnem mestu »v zlatih črkah«, na slavnostni način, od rodú do rodú (»od naróda do naróda«) brala slava tvojega imena. Iz nje bo górel sijaj (»svetloba«) tvojega imena še takrat, ko naju več ne bo, ko bova že »onstran«.

Smisel je jasen; na kratko: napisal bom poem, ki bo vedno in povsod slavil tvoje imé.

Kaj naj bo ta pesnitev, kaj to »v zlatih črkah«, je pesnik docela nedvoumno povedal v sonetu *Ni znal molitve žlahtnič trde glave...*

... 'z (mojiga) serca je zrastel venec (to je »Sonetni«) ...,
ki nosi (zlate) čerke tvojiga imena.

In ker so te »čérke« brez dvoma akrostihon, ki ima 14 črk, je s tem obenem in prav takó gotovo mišljen magistrale, ki ima 14 verzov, in *Sonetni venec*, ki iz tega izvira.

Spričo teh ugotovitev pa so odveč vse tiste fantazije o *Gazelah* — prekrasni antični vazi, ki da nam vstaja pred očmi, kadar jih beremo, odveč krčeviti poskusi, njih »zlate črke« razlagati s kompozicijskim »svetim« število 7, kolikor je gazel, odveč vse, skoraj bi rekel neštevilna vrstice, ki smo jih zadnjih sedemdeset let o njih napisali in natisnili.

Ni pa odveč neka skoraj samó mimogredé izrečena domneva, da namreč *Gazele* ne veljajo Primčevi Juliji. Zares je zaman iskati v pesnikovem življenju mesta, kamor bi jih v letu 1832 uvrstili. Videli smo tudi, da njih prevzetnica po značaju in drugih okoliščinah ni prav nič podobna Primčevi.

Če je takó, če *Gazele* niso naslovljene nanjo, potem pa tudi sonetni venec in magistrale in akrostihon niso bili, vsaj sprva, napovedani Juliji, ampak neki drugi, do zdaj neznani Lavri; da ne bo nesporazumov: sonetni venec, ne *Sonetni venec*, kakor ga poznamo. In da je njegova zasnova približno iz istega časa kot *Gazele*, to se pravi iz 2. polovice 1831., najbrž iz konca tega leta.

Isto velja tudi za *Dohtarja* in za *Strunam*. Le-té so nežna, koprneča pesemca, polna trubadurjevskih hiperbol:

Kàk bledí mi moje lice,
kàk umira luč oči,
kàk tekó iz njih solzice...

Pesmica, ki nam ne nudi nobenih opor za biografijo ali karakteristiko neznanke, pa jo vendarle z gotovostjo pustimo pri *Gazelah*, kakor so delali že do zdaj. In tudi *Dohtarja*; ta pa nam odkriva pomemben podatek (»v šest-najstem letu«), ki ga še uporabimo.

Odločno pa je treba iz tega biografsko-pesemskega kompleksa odstraniti neke pesmi, kakor *Prva ljubezen*, *Pod oknam* in pod., ki so po zasnovi in natisu ali starejše ali tudi deset let mlajše od njega: grobi anahronizmi.

Ob *Gazelah* je treba pretresti in rešiti še na videz zamotano vprašanje: v zvezi z njih prvim natiskom kot priloga ljubljanskega tednika *Illyrisches Blatt* 13. julija 1833. Nekateri, tisti, ki trnovski sonet jemljejo realistično, pravijo, da je pesnik najbrž hotel s posebno izdajo vzbuditi pri svoji novi izvoljenki misel, da opeva njo. Drugi pa temu odločno ugovarjajo, češ da bi bil s tem to pesnitev Juliji podvrgel in jo ponižal v osebno špekulacijo: *Gazele* so, po njihovem, naslovljene na *Julijo* in z njih objavo je pač hotel vplivati nanjo.

Ne eno ne drugo ni pravo: izreden natis je samo spretno orožje v boju z literarnim nasprotnikom, pa ne s Kopitarjem, ampak s — Pavškom. Znano je, kako je ta kar nepoklican napisal, ko je kot knjižni revizor dobil že dovoljeni 4. zvezek *Krajske čbelice*, da ga spravi za dokument v svoj depó, na gubernij protestno pismo, v katerem je med drugimi grdobijami onesnažil in osramotil Prešerna, češ da ne more odnehati od svojega »svinjanja« (*»Sauglockenläuten«*).

Ta hudobna obtožba seveda ni ostala samó v pismu, marveč so jo gubernijski uradniki gotovo z užitkom trosili po mestu. Pa tudi Pavšek sam se najbrž ni zadovoljil samó z ovadbo, marveč je Prešernovo »pregreho« gotovo razglašal med svojo družbo, to je predvsem med duhovščino. Takó je kmalu ves svet zvedel za »nespodobneža« in tercijalke vseh baž so pač pridno trle pesnitve, ki »jih je vdihnili zlódi«.

Prešeren je bil ob takem ravnanju seveda zelo prizadet, saj natolcevanja profesorja teologije niso zadevala samo njega — pesnika, marveč njega osebno in mu v družbi izpodnašala ugled. Zato je spretno porabil svoje *Gazele*, ki so sicer čakale na milost v cenzuri, in jih spravi med ljudi s posebnim natisom, češ: »Poglejte, berite to moje razuzdano 'svinjanje'! Tebi, janzenist bornirani, na úho pa ljudsko modrost:

*Ljubezen je bila,
ljubezen še bó,
ko tebe in mene
na sveti ne bó.*

In pesniki bodo peli o njej kljub tvoji žugajoči morali!»

Ljudsko kitico pa je dal natisniti kot motto na čelu pesnitve.

Da bi bil Prešeren razen svoje namere »in tyrannos« imel še kakšne druge, da bi se npr. hotel pred Julijo legitimirati kot poet, je kaj malo verjetno, saj deklica ob objavi *Gazel*, 13. julija 1833, še skoraj gotovo ni vedela, kaj se je nekaj mesecev prej, 6. aprila, zgodilo. Pa četudi bi jih bil imel, zločin bi to ne bil.

Samó zaradi večje popolnosti naj na hitro odpravim še neko »zapeljivo« misel, ki naj bi poleg drugega menda pričala za tezo *Gazele*→*Julija*. V peti stoji za mesec julij beseda »srpan«, pisana sredi stavka z veliko začetnico:

de je proč pomlad nar daljši že v Serpáni...

Torej: Srpan→Julija?

Nikakor: marveč je imel Prešeren navado pisati pri datumih ime meseca, mogoče po nemškem, vedno z veliko začetnico, npr. »24. Velkiga travna 1824«, »14. dan Brèzna 1833«.

Shematično povzeti rezultati naše razprave za pesnikovo življenje in poezijo bi bili:

Preglednica Prešernovega življenja in poezije od aprila 1831 do aprila 1833

	april 1831 — sreda 1832	sreda 1832	2. polovica 1832 — april 1833	april 1833
življenje	neznana deklica: »v šestnajstim letu«; Khlunovi ponudijo denar; Celovec, 1. polovica 1832	izpitna nezgoda: »ne b'la mi vera v svojo ceno vzeta...«; razhod z neznano deklico: »kakó se v strup prebrača vse, kar sercé si sladkiga obeta...«; konec s Khlunovo: »pijavka«; obisk v Vrbi: »O, Verba...«	ljubezenski vakuum: »sercé je prazno...«; »nesreča«: »globoko brezno brez vse rešne póti...«; 1. prošnja za advokaturó odbíta	Trnovo: »sabota svéta«
poezija	<i>Dohtar</i>, april 1831 <i>Strunam</i>, postea 1831 <i>Gazele</i>, 2. polovica 1831 <i>Glosa</i>, 2. polovica 1831	—	<i>Sonetje nesreče</i>, 2. polovica 1832	<i>Je od vesel'ga časa... brez letnice</i>

Skladnost obeh paralel je, mislim, jasna.

Ostane še ena naloga: neznana deklica.

Ali jo je mogoče najti?

To deklico izpričuje najprej Prešeren sam. V pismu iz Celovca 5. februarja 1832. leta opisuje Čopu svoje prve vtise o koroškem glavnem mestu in se med drugim značilno pomudi tudi pri Celovčankah: »Die Laibacherinnen scheinen mir im allgemeinen hübscher zu sein als die zivilen Klagenfurte-

rinnen; jedoch hat eine der letzten einen Eindruck auf mich gemacht, von dem jemand nichts erfahren dürfte.« »Jemand« — torej neka Ljubljčan-ka, ki postane ljubosumna in jezna, hrž ko pesnik vrže okó na káko drugo.

Táko deklico pa že poznamo iz 2. gazele:

*Al če dekleta druge (v Ljubljani) ogledujem,
zakriti jeze ni ti moč ljudem.*

To je popolnoma ista življenjska situacija.

Več iz teh vrstic sicer ne zvmó, a to je tudi nekaj. Ker ta »jemand« ni ne Julija — 6. april 1833! — ne Klunova — ta je živel daleč od Ljubljane in Prešernove misli se niso več sukale okoli nje — smemo zagotovo reči, da sta oseba iz zgornjega pisma in iz *Gazel* eno in isto deklè, ki pozimi 1831/32 razburja pesnika. To dekle pa mora njegov biograf poiskati, da izpolni ljubezensko vrzel, ki je zazijala med zapuščeno Gradčanko in še neprisotno Julij(an)o in ki je v njegovi poeziji zadelana z vrsto umetnin *Dohtar* — *Strunam* — *Gazele* na ljubezenskem področju, sicer pa še z *Gloso* in *Soneti nesreče*.

Dohtar iz prve polovice, gotovo pa vsaj iz srede 1831, ki ga štejemo za nekaj prvi poklon novi ljubezni, čeprav ga včasih stavijo celó v leto 1829, nam takoj pové nekaj zelo pomembnega: »je v šestnajstim letu«! Starost, ali lepše, mladost neznanke, ki jo odkrivamo: morala je torej biti rojena leta 1815, eno leto pred Julijo. In še to: v šestnajstem je bila od novega leta 1831 dalje pa do svojega rojstnega dne, ker je bila pozneje že v sedemnajstem. *Dohtar* je bil potemtakem zasnovan pred tem dnem, ki je zanj post quem non.

Ti španske galanterije polni verzi pa nam razodenejo še nekaj. Pesnik ogovarja mladenko dvakrat s »cvet lepote« oziroma »cvet lepote, žlahtna roža«. V prvem natisu pa je bilo drugače:

*Lepa hčerka, lepa hčerka!
lepa hčerka, sèrce drago!*

Kdo pa s »hčerko« ogovarja táko-le mladost razen staršev? Samo odrastel človek, ki zahaja v kako družino ne le kot priložnostni gost, ampak kot prijatelj. In Prešeren je bil tak »prijatelj« v družini Podbojevih na Griču.

Strunam nam pri tem iskanju ničesar ne razodene: »trdosrčna« se zaljublencu zdi pač vsaka, če mu ne pade takoj okrog vratu; »neusmiljeno srcé« je pa iz pozneje dodane zadnje kitice in za leto 1831 brez veljave.

O *Glosi* v pričujočih vrstah še ni bilo nobene besede. Stavijo jo skoraj vedno v drugo polovico 1832. leta, v čase »nesreče«, kar pa nikakor ne gre. *Glosa* je izraz evforije: pesnik vriska; oni meseci so pa izraz depresije: pesnik se grudi. Postaviti jo zato moramo v veselo, optimistično okolje, za eno leto nazaj, v drugo polovico 1831, v sosodstvo *Gazel*.

Za našo problematiko sicer nima nobenega direktnega oprijema, v nekem pogledu pa nam le osvetljuje iskanje.

Znano je, da so Khlunovi ponudili Prešernu denar za odvetništvo, če se poroči z Johano. Kdaj je to bilo, ne vemó. Menda ne bo preveč zgrešeno, če denemo, da je bil to eden njihovih ponesrečenih poskusov, se pravi pritiskov,

torej poleti 1831, ko so bili na počitnicah na Gorenjskem. Ponosni pesnik je bil — užaljen. Njega naj bi postavila žena na nóge? Bo pa že narobe — on bo iz izbrane naredil gospó!

Kupovajte si gradove — jaz, pevec, nisem naprodaj!

Mislim, da je bila gesta Khlunovih tudi eden od zadnjih vzrokov, da jih je odbil: nehoté so dosegli nasprotno od zaželenega.

Z *Gazelami* veže našo zafrkljivo in samozavestno izpoved tudi zanimiva formalna drobnarija; obe rabita učinkovito časovno antitezo lani-letas: »lani je slepar...«, »med otroci si igrala lani...«; »letas kupi si...«, »letas že vne-maš...«

Nazadnje pa še *Gazele*.

Videli smo že, kakó po značaju opevane »drage«, po njenem vedenju in še drugih okoliščinah nikakor niso *passe-partout* za Julijo. Vendar so napisane tako živo in konkretno, da nikakor ne morejo biti zgolj nekaka fikcija. Poskusiti je torej treba najti neko deklico, ki bi imela take poteze in lastnosti, da bi se lahko ujemala z njimi.

Opis promenade (2. gazela) kaže na mladenko, ki rada, z veseljem hodi sem pa tja po ulici, kjer je taka navada, in da je iz take, po raznih kodeksih neutesnjene družine, ki ji to dovoljuje. Ta družina ni iz kakega visokonosega

Kongresni trg v Ljubljani okoli 1835 (risba Franc Kurz-Goldenstein, litografija Jurij Pajk). Desno Zvezda, kjer so »póti« in »stezice«, kjer raste »roža« in leta »tica«. Nasproti levo vrsta hiš; prva spredaj je »Pekél«, zadnja s petimi okni v prvem nadstropju pa »Gríc«. V ozadju nunska cerkev, pred njo osem stebričev - opestnikov: »vsaki kamen blizu njega«, blizu »mokrega praga nje hiše«

mestnega klana, kjer se take »razvade« prepovedujejo, marveč iz bolj ponižnega malomeščanskega sloja.

Take in enake poteze najdemo tudi v drugih gazelah: »satelitov trop« (péta), ki brezdelno »postopa« za »zvezdami«; prisrčna žanrska podoba opravljenih ženic »per kafeti« (četrti).

»Nje hiša«, smo rekli, ne more biti tista številka 43 v Gledališki ulici; nje okolica in razni detajli pa so, bi dejal, tako realistični in natančni, kakor bi bili vzeti iz kaknega vodnika po Ljubljani, in menda morajo privedi do cilja.

Iz zavržene ulice prideš na Kongresni, danes Trg osvoboditve z Zvezdo.

Tu so »póti« in »stezíce«, po katerih hodita »devica« in pesnik, tu raste »roža«, tu lahko leta »tica«; tu je, Zvezdi nasproti, vrsta hiš, ki ima seveda vsaka svoj »prag«.

Na zgornjem koncu je tista na Griču, cerkvi nasproti, ki ima tudi svoje, in — pogledjte — pred nunsko fasado osem stebričev — odbijačev: »vsaki kamen blizu njega«, blizu »mokrega praga«, ki tudi že vedó, da jo pesnik ljubi!

Hiša »na Griču« je potemtakem iskana »nje hiša«; v njej živijo Podbojevi s štirimi hčerkami in ena od njih je »déklica prevzetna«.

Marija, Betka, Antonija in Jerica.

Zadnji dve že kar skraja odpadeta, ker sta zares še pravi kratkokrilki. Tudi Betka je premlada, 1817 rojena, 1831, v štirinajstem-petnajstem letu.

Ostane le še Marija.

Zánjo govori že družinska tradicija. Je sicer precèj zmešana, ali toliko se pa le dá iz nje prebrati, da jo je Prešeren »odlikoval... očitno..., ker je blede, vitka in mila«.

Le zánjo govoré tudi vsi življenjski podatki.

Rojena 11. aprila 1815.

»V šestnajstem letu« je torej bila od 11. aprila 1830 do 11. aprila 1831.

»Lani« je preživljala mesece okrog petnajstega leta, »letas« okrog šestnajstega, torej prej še »med otroci«, pól že »mladeniče vnamajoč«.

Njen družinski miljé ni bil visokonosni, napol plemiški primičevski, marveč preprost, »štarijski«, skoraj da predmesten; Prešeren je bil ónemu tuj, temu domač, vsakdanji gost, skoraj da prijatelj. Če ga je »gnala želja«, zagledat »njo«, mu ni bilo treba begati po Ljubljani, marveč le stopiti na merico k »ta krofasti Metki«, njeni materi.

Marija tudi gotovo ni plavala okrog v tihi gloriiji (»in stiller Glorie«), h kateri bi se niti oči ne upal dvigniti; bila je živahna porednica, ki se mu je zdaj bližala, zdaj izmikala, za kar jo je pesnik svaril, češ »de je proč pomlad nardaljši že v'Serpáni«.

Pozabljena deklica ljubezenskega šopka *Dohtar — Strunam — Gazele* je identificirana: Marija Podbojeva; trdno je zasidrana v Prešernovem življenju in pesmi od 1831 do 1832:

po tradiciji,
sinhronično,
po lokalizaciji.

Prešernov življenjski in pesniški diapazon od aprila 1831 do aprila 1833 je na novo osvetljen, in to precèj drugače kot doslej.

V preglednico na str. 149 je treba samó še vstaviti namesto »neznane deklice«: Marija.

O njenem »civilnem« življenju vemó kaj malo. Rojena 11. aprila 1815, dvakrat poročena, umrla 16. septembra 1846. »Utegnila da je biti,« pravijo, »ena izmed Ljubljank, za katerimi se je obračalo pesnikovo ljubezni in lepote željno oko.« Pravijo tudi, da ga je po njegovi preselitvi v Kranj obiskala; ali ona je že prej umrla.

Morda je rahel, komajda zavesten pesnikov spomin nanjo pozdrav v sonetu *Ni znal molitve...*:

Marija, ave!

Zusammenfassung

FR. PREŠERENS SONETTENKLANZ I

Es wird der Versuch gemacht, das Leben und die Poesie Francè Prešerens vom April 1831 bis zum April 1833 neu aufzuhellen. Nach einer ins einzelne gehenden Analyse seiner Gedichte aus diesem Zeitabschnitt und genauer Durchsicht seiner biographischen Daten gelangt man zu Ergebnissen, die sich beachtlich von der Meinung unterscheiden, auf der die slowenische Literaturgeschichte zum Teil noch heute besteht: das Gebinde seiner Gedichte *Dohtar*, *Strunam*, *Gazele* und *Glosa*, ihr Entwurf, stammt nicht aus dem Jahre 1832, sondern 1831; das Ideal der drei erstgenannten Dichtungen ist nicht Julija Primic (1816—1864), sondern die bisher kaum gekannte Marija Podboj (1815—1846).